

PLAN DE RECUPERACIÓN

DO FENTO ARBÓREO

(*Dicksonia antarctica*, Labill. 1807)

NO BAIXO MIÑO

Noé Ferreira Rodríguez

ANABAM

© Asociación Naturalista “Baixo Miño”

Rúa Calvario 44 Baixo

36780 A Guarda Pontevedra

Tel.: +34 986 611 799

www.anabam.org

Textos, coordinación e edición: Noé Ferreira Rodríguez

Ilustracións: Luís Dorado Senra, Agustín Ferreira Lorenzo, Noé Ferreira Rodríguez,
Manuel Ángel Pombal Diego. Ricardo Portela Vilas.

ISBN: 978-84-616-2072-2

Depósito Legal: VG 852-2012

Printed in Spain/Impreso en España:

Publicado en Decembro de 2012 por ANABAM.

ANABAM agradece a divulgación dos contidos do presente documento (a excepción das imaxes que son propiedade dos autores) en calquer medio sempre que se cite expresamente a fonte.

© Texto: 2012, ANABAM. Tódolos dereitos reservados.

Regato Vilar (Oia) e exemplares de *Dicksonia antarctica* antes dos incendios de 2006

PLAN DE RECUPERACIÓN DO FENTO ARBÓREO

(*Dicksonia antarctica*, Labill. 1807)

NO BAIXO MIÑO

(Aprobado pola Xunta Directiva en Novembro de 2012)

ANABAM

AUTOR

Noé Ferreira Rodríguez

REVISIÓN

Agustín Ferreira Lorenzo

Antón Ferreira Lorenzo

Manuel Ángel Pombal Diego

Ricardo da Silva Diz

GRUPO DE TRABAJO

Carlos Angélica Entenza

Luís Dorado Senra

Agustín Ferreira Lorenzo

Antón Ferreira Lorenzo

Noé Ferreira Rodríguez

María Consuelo González de Díos

Manuel Ángel Pombal Diego

Ricardo Portela Vilas

Ricardo da Silva Diz

FOTOGRAFÍAS

Luís Dorado Senra

Agustín Ferreira Lorenzo

Noé Ferreira Rodríguez

Manuel Ángel Pombal Diego

Ricardo Portela Vilas

Proxecto apoiado economicamente por Weeden Foundation

PLAN DE RECUPERACIÓN DO FENTO ARBÓREO

(*Dicksonia antarctica*, Labill. 1807)

NO BAIXO MIÑO

ÍNDICE

1. ESTADO NATURAL DA ESPECIE	9
2. ESTADO LEGAL DA ESPECIE	11
2.1. Lexislación internacional	11
2.2. Lexislación europea	11
2.3. Lexislación Nacional	11
2.4. Lexislación autonómica	11
3. ANTECEDENTES, RAZÓNS E OPORTUNIDADES DO PLAN DE RECUPERACIÓN	12
4. OBXECTO	15
4.1. Ámbito de aplicación	15
4.2. Finalidade e obxectivos	15
4.3. Execución, control e seguimento	17
4.4. Vixencia e revisión	18
4.5. Zonificación	18
4.6. Área de presenza	18
4.7. Normas específicas para a área de presenza	19
4.8. Programa de actuacións para a conservación da especie	19
DISPOSICIÓN ADICIONAL	21
PROGRAMA DE ACTUACIÓN	22
Adopción de medidas de conservación do regato	22
Medidas de manexo do hábitat	22
Medidas de investigación e seguimento	23
Medidas de seguimento da especie no Baixo Miño	24
Medidas de información, educación ambiental e participación social ...	24

1. ESTADO NATURAL DA ESPECIE

O Fento arbóreo (*Dicksonia antarctica*, Labill. 1807) especie que na comarca do Baixo Miño está tan só presente no Concello de Oia, pertence a Orde das *Cyatheales*, da Familia *Dicksoniaceae*. É o Fento arbóreo máis abundante de Australia, onde crece nos bosques abrigados e húmidos. O seu rango natural de distribución comprende o sueste de Australia (Nova Gales do Sur, Tasmania e Victoria). Os exemplares existentes en Europa proceden da explotación destes bosques, podendo atoparse en xardíns como planta ornamental.

En Europa e España non se coñecen poboacións en estado silvestre da especie, a excepción da situada en Galicia, aínda que se constatou a súa reprodución en zonas axardinadas de Gran Bretaña onde as condicións de humidade, ao igual que en Galicia, aseméllanse ás dos seus lugares de orixe.

En Galicia, o censo da poboación asilvestrada de *D. antarctica* limitáase á canle do regato Vilar no Concello pontevedrés de Oia, ao sur da provincia. A orixe desta poboación ten unha importancia cultural por creerse introducida hai máis de 200 anos polos monxes do Mosteiro Cistercense deste concello sito a uns 1.000 metros da poboación, posiblemente con fins medicinais; a isto hai que engadirlle a importancia natural coma un elemento singular da biodiversidade da comarca do Baixo Miño.

Mosteiro Cistercense do Concello de Oia (Pontevedra)

Dende o seu descubrimento no ano 2002 a poboación sufriu un acusado descenso por varios factores, pasando dos 12 exemplares maduros e arredor de 30 plantóns ademais de varias decenas de pequenos esporófitos, aos catro exemplares maduros existentes na actualidade.

Entre os principais impactos causantes do declive da poboación galega están en primeiro lugar os incendios forestais, nomeadamente o acontecido no verán do 2006, e as fortes riadas posteriores (anos 2006 e 2011). Entre outros impactos temos o espolio de exemplares maduros con fins ornamentais en xardíns particulares, neste senso, ata o momento de redactar o presente Plan, sabemos que tres exemplares foron sacados do seu emprazamento orixinal, os dous primeiros antes das riadas e o terceiro despois delas.

As principais ameazas para o hábitat son o deterioro directo causado polos incendios forestais e a conseguinte deforestación das ladeiras, o cal reduce drasticamente a retención de auga, provocando fortes riadas no inverno e a seca do regato nos meses con menor pluviosidade.

2. ESTADO LEGAL DA ESPECIE

A continuación recóllese a situación de protección legal da *Dicksonia antarctica* a nivel mundial, estatal e en Galicia:

2.1. Lexislación internacional

En Australia e Nova Zelandia *Dicksonia antarctica* está incluída baixo o Programa 2 da Lei de Protección de Fauna Silvestre de 1982 (Regulamentación de Exportacións e Importacións).

CITES Apéndice II e Anexo B do EC Número 338/97 inclúe as especies da Familia *Dicksoniaceae* procedentes de América.

2.2. Lexislación europea

Non se contempla estatus de protección.

2.3. Lexislación Nacional

Non se contempla estatus de protección.

2.4. Lexislación autonómica

Decreto 67/2007 pola que se regula o Catálogo galego de árbores singulares: inclúese o exemplar centenario do Pazo de Santa Cruz de Ribadulla no Concello de Ortigueira (A Coruña) no Anexo I (árbores singulares).

3. ANTECEDENTES, RAZÓNS E OPORTUNIDADES DO PLAN DE RECUPERACIÓN

Dende o ano 2001 a Asociación Naturalista “Baixo Miño” (ANABAM) crea unha sección denominada xenericamente “Plan de Especial Seguimento” (PES) como instrumento que permite trazar as liñas básicas e as actuacións necesarias para tratar de protexer e conservar aquelas especies e hábitats máis ameazados ou que se atopan nun estado precario na comarca do Baixo Miño galego-portugués. Para conseguir isto desenvólvense diferentes accións que van desde o estudio ata a creación de condicións que garantan e preserven os hábitats e/ou as especies incluídas no PES.

As accións desenvolvidas poden incluír a custodia do territorio, a reintrodución de especies extinguidas, a creación de microrreservas, a protección efectiva e real da especie e hábitat, etc.

No verán do ano 2006 dous acontecementos naturais infrinxiron un severo castigo á poboación existente no regato Vilar: primeiro un devastador incendio forestal que arrasou grande parte da serra da Groba e as súas ladeiras e que afectou negativamente aos fentos perdendo todas as súas frondes; con todo, o máis grave foron as riadas que apenas uns meses despois levaron por diante a maior parte dos exemplares. Daquela, quedaron tan só sete, dos que un non conseguiu recuperarse; esta situación foi a que motivou que ANABAM incluíse esta especie dentro do seu Plan de Especial Seguimento.

A súa singularidade motivou tamén a catalogación desta especie coma “Elemento Natural de Interese Comarcal” (ENIC) pola citada asociación.

Imaxe dos Fentos arbóreos logo de ser arrasados pola vaga de lumes do ano 2006.

O presente Plan pretende actualizar e complementar as actuacións destinadas a protexer a *Dicksonia antarctica* para evitar o risco de desaparición no que se encontra actualmente esta poboación natural da comarca do Baixo Miño.

Este Plan buscará o apoio tanto dos particulares como das Administracións competentes. En calquera caso, o Plan debe de considerarse como un instrumento dinámico, prevíndose os mecanismos necesarios para o seguimento da súa eficacia, e para a súa revisión cando así o requira.

Estado dun dos Fentos arbóreos tras sufrir os efectos das riadas do ano 2011.

Membros de ANABAM transplantando o anterior fento á súa nova localización.

4. OBXECTO

Este Plan ten por obxecto a recuperación do Fento arbóreo (*Dicksonia antarctica*, Labill. 1807) no Baixo Miño.

4.1. Ámbito de aplicación.

1. O presente Plan é de aplicación nos lugares do Baixo Miño considerados como imprescindibles para a conservación da especie, contemplándose tan só as zonas de presenza, delimitadas no presente Plan.

2. Inicialmente non se contempla nin a declaración de novas Áreas nin a modificación das existentes, a menos que fose imprescindible para a súa recuperación.

4.2. Finalidade e obxectivos.

4.2.1. A finalidade do Plan de Recuperación é inverter a tendencia demográfica regresiva do Fento arbóreo (*Dicksonia antarctica*) no Baixo Miño, ata polo menos recuperar o tamaño inicial coñecido da súa poboación na localidade, e se limite o risco de desaparición nun horizonte de 5 anos.

4.2.2. As propostas do Plan concrétnanse nunhas normas de protección da especie e do seu hábitat e nunhas medidas de actuación

a. Aumentar o tamaño da poboación existente e efectiva ata que polo menos o número de exemplares maduros acade os contabilizados no ano 2002, e de xeito que a modelización dos seus parámetros demográficos limite o seu risco de extinción nun horizonte de 5 anos.

b. Fomentar a estabilización das ribeiras do regato (Regato Vilar) que se perderon como consecuencia das fortes riadas habidas nos últimos anos.

c. Axeitar o tramo do regato utilizado pola especie e mantelo nun estado de conservación favorable, tratando ao mesmo tempo de mellorar a súa calidade como hábitat da mesma.

Tarefas de repoboación e estabilización das ribeiras do Regato Vilar levadas a cabo durante o ano 2007 por membros e colaboradores de ANABAM.

d. Aumentar o coñecemento da dinámica e viabilidade do núcleo poboacional, bioloxía reprodutiva e dos factores que determinan o declive da poboación, para un mellor axuste das accións de conservación da especie.

e. Realizar un seguimento e avaliación das medidas adoptadas.

f. Crear un fondo documental de apoio á xestión e investigación desta especie.

g. Informar, concienciar e facer partícipe á sociedade da importancia histórica e natural da conservación do Fento arbóreo e dos esforzos para a súa recuperación.

4.3. Execución, control e seguimento.

4.3.1. A efectos do mellor cumprimento da finalidade e obxectivos do Plan, ANABAM designará un Director do Plan de Conservación.

4.3.2. As funcións de control e seguimento das actuacións do Plan e o establecemento das necesidades de recuperación a realizar serán propostas polo Director do Plan de Conservación e aprobadas pola Xunta Directiva.

4.4. Vixencia e revisión.

4.4.1. A vixencia do Plan será indefinida ata acadar os obxectivos propostos.

4.4.2. Co fin de adaptar o Plan aos novos condicionantes existentes para a conservación da especie, avaliaranse os seus resultados cada ano, realizando a súa modificación no caso de que se requira o reaxuste das medidas de recuperación.

4.5. Zonificación

O ámbito de aplicación deste Plan que comprende a denominada zonificación da *Dicksonia antarctica*, está constituída pola área de presenza actual e os arredores (que se corresponde coa área de presenza inicial).

4.6. Área de presenza.

As áreas de presenza inclúen as zonas das ribeiras do regato Vilar constituídas por terreos forestais. Estas sitúanse no tramo medio do regato no Concello de Oia, representando nesa zona concreta o límite entre as parroquias de Pedornes e Santa María de Oia.

Normas específicas para a área de presenza

1. Informarase á Dirección Xeral competente en materia de Conservación da Natureza, aos propietarios das parcelas limítrofes coa zona onde se levarán a cabo as actuacións, ao Concello de Oia e as Consellerías correspondentes, das accións encamiñadas á protección desta especie así como da existencia do presente Plan de Recuperación.

Programa de actuacións para a conservación da especie

Para a consecución dos obxectivos enumerados no presente Plan, establécese un programa de reprodución tanto vexetativa coma a través de esporas procedentes dos exemplares existentes, trasladándoos a Área de presenza cando acaden un tamaño mínimo que lles permita a supervivencia no medio natural.

Reproducción vexetativa por acodo dun dos exemplares superviventes de *Dicksonia antarctica* durante o inverno de 2011.

Soros maduros de *Dicksonia antarctica* a partir dos cales se obtiveron as esporas destinadas á reprodución dos exemplares existentes.

Primeiros exemplares obtidos de *Dicksonia antarctica* a partir de esporas da poboación orixinal no ano 2012.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

Para o adecuado desenvolvemento das actuacións previstas no presente Plan, así como para a consecución da súa finalidade global, ANABAM porá a disposición os medios humanos e materiais suficientes, así como o crédito necesario para realizalo na medida das súas posibilidades, sen prexuízo da colaboración doutras entidades públicas e/ou privadas, que poidan amosar un interese lexítimo e prioritario na conservación da especie.

PROGRAMA DE ACTUACIÓN

Adopción de medidas de conservación do regato

Promoverase a reforestación das ribeiras do regato con especies autóctonas, conservando as xa existentes co fin de estabilizar as marxes e protexer o entorno da área de presenza.

Medidas de manexo do hábitat.

1. Promoveranse os acordos de custodia para a protección e recuperación da área de presenza da especie. Con esta medida preténdese introducir heteroxeneidade na estrutura do hábitat coa finalidade de incrementar o número de individuos na área de presenza, e fomentar a súa reprodución.

2. Avaliarase a resposta da especie a estas actuacións e realizarase a identificación da problemática asociada ó deseño, manexo e execución que poidan ter, cara á súa aplicación a escalas temporais máis amplas.

3. Informarase por parte de ANABAM ós titulares dos terreos limítrofes, ao Concello de Oia e ás Consellerías correspondentes, das recomendacións específicas para que as actuacións nesta zona manteñan unha calidade de hábitat axeitado para a especie. Estas recomendacións

serán actualizadas cos novos coñecementos adquiridos no desenvolvemento do Plan.

Medidas de investigación e seguimento

Realizaranse labores de investigación cara á mellora do proceso de xestión e reprodución da poboación de *Dicksonia antarctica*. As liñas de investigación de interese cara este obxectivo son as seguintes:

1. Determinarase o mellor procedemento para reproducir, tanto sexual coma vexetativamente, os exemplares existentes. Con esta medida preténdese garantir a conservación e reprodución de todos os individuos e manter a xenética da poboación baixomiñota da especie.

2. Estima de parámetros demográficos. Determinar as taxas de supervivencia e o éxito reprodutor do Plan de Recuperación da especie. Co obxectivo de explicar o declive da poboación, identificar os posibles factores responsables do declive e dirixir as accións de conservación.

3. Avaliación da viabilidade do Plan de Recuperación a longo prazo.

4. Determinar a importancia da cobertura vexetal e da orografía local sobre a especie e os novos individuos reproducidos.

5. Identificación e avaliación de factores de ameaza. Explorar e avaliar en detalle todos aqueles factores que poidan afectar ao estado de conservación da especie, tales como a explotación forestal, os incendios e as actuacións directas sobre a canle do regato Vilar.

Medidas de seguimento da especie no Baixo Miño

1. Avaliación das metodoloxías reprodutoras aplicadas.

2. En base á metodoloxía anterior, seguimento da evolución dos efectivos da especie e do seu hábitat, cunha periodicidade mensual durante polo menos os 3 primeiros anos.

Medidas de información, educación ambiental e participación social

1. ANABAM manterá un fondo documental público coa información dispoñible de utilidade para a xestión desta especie.

2. Subministrarase aos peticionarios de información unha listaxe de todos os recursos documentais cara a facilitar o coñecemento da información dispoñible e do seu acceso.

3. Difundiranse a través da páxina web da Asociación e da revista Carrizal os pasos seguidos, a evolución do Plan de Conservación e as medidas de actuación para promover a sensibilización na conservación da especie, dar a coñecer e coordinar as accións de recuperación.

A estes efectos promoverase o establecemento de vínculos estables de colaboración para a mellora do hábitat e recuperación da especie, co Concello de Oia, coas Direccións Xerais competentes e con todas aquelas asociacións e particulares, interesados en colaborar no Plan de Recuperación da especie.

4. Fomentarase a participación pública nas principais accións de recuperación desenvolvidas na localidade de presenza.

5. Impartiranse charlas de divulgación e interpretación ambiental, dirixidas á poboación escolar e ó público en xeral, a petición dos interesados.

6. Crearanse soportes informativos sobre a *Dicksonia antarctica*, os problemas asociados a súa conservación e as accións previstas ou desenvolvidas polo Plan de Recuperación.

Membro de ANABAM ao carón dun dos exemplares de *Dicksonia antarctica* no regato Vilar antes da vaga de lumes do ano 2006.

O presente Plan de recuperación redactouse seguindo os modelos dos Plans de recuperación e conservación de especies ameazadas en Galicia publicados pola Xunta de Galicia na páxina web da Consellería do Medio Rural e do Mar.

Estado actual do regato Vilar logo dos incendios de 2006 e das riadas do mesmo ano e de 2011, ao fondo tres dos exemplares de *Dicksonia antarctica* que aínda sobreviven.

ANABAM

Asociación Naturalista “Baixo Miño”